

3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. №145-р // Електронний ресурс: режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Дорогунцов С.І. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 364 с.
5. Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.97 р. №575/97-ВР // Електронний ресурс: режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Шидловський А.К. Розвиток паливно-енергетичного комплексу шляхом його модернізації: матеріали науково-практичної конференції [«Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України»] / А.К Шидловський. – Київ, 2003 р. – 90 с.
7. Енергетика України на шляху до Європейської інтеграції: [монографія] / [за ред. директора ДФ НІСД, док. технічних наук професора А.І.Шевцова]. – Дніпропетровськ, 2004. – 100 с.
8. Владимиров О. Висока напруга / О. Владимиров // Контракти. – №49. – 2003.
9. Ермілов С. Формування конкурентних енергоринків в Україні // Електронний ресурс: режим доступу www.me.gov.ua/file/link/107824/file/UE10-2007_Er.pdf
10. Дорошенко О. Електроенергетика потребує приватизації / О. Дорошенко // Економічна правда. – 19.12.2007.
11. Украина. Повторный доклад по инвестиционному климату и структуре рынка в энергетическом секторе // Секретариат Энергетической хартии. – 2006 р. – 61 с.
12. Концепція функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України / КМУ. – 2002.
13. Городиський І.М. Питання державного регулювання в енергетиці України / І.М. Городиський, І.В. Золотоверха // Електро Панорама – Електротехнічний журнал. – 2010. – №12.

Т.В. СІНІЦИНА,
аспірантка, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Аналіз умов проведення страхування врожаю сільськогосподарських культур страховими компаніями України

У статті досліджено сучасний стан агрострахування в Україні на основі комплексного аналізу основних умов страхування врожаю сільськогосподарських культур, які пропонують страхові компанії. Обґрунтовано, що вдосконаленню агрострахування в Україні сприятимуть такі кроки, як стандартизація та формалізація умов страхування, зокрема укрупнення страхових ризиків, підвищення прозорості розрахунку страхових тарифів, а також більш ретельний допуск страховиків на ринок сільськогосподарського страхування.

Ключові слова: страхування врожаю сільськогосподарських культур, умови страхування, страхові ризики.

В статье исследовано современное состояние агрострахования в Украине на основе комплексного анализа основных условий страхования урожая сельскохозяйственных культур, которые предлагают страховые компании. Обосновано, что усовершенствованию аграрного страхования в Украине будут способствовать такие шаги, как стандартизация и формализация условий страхования, а именно укрупнение страховых рисков, повышение прозрачности расчета страховых тарифов, а также более тщательный допуск страховщиков на рынок сельскохозяйственного страхования.

Ключевые слова: страхование урожая сельскохозяйственных культур, условия страхования, страховые риски.

The article reads about current agricultural insurance in Ukraine basis analyses of main conditions of insurance offered by insurance companies. It defined that improvement of agricultural

insurance in Ukraine will be helped by standardization and formalization of insurance terms as well as increasing insurance risks together with transparency of calculation of insurance premiums and also wider access of insurance companies to the market.

Keywords: agricultural insurance, conditions of insurance, insurance risks.

Постановка проблеми. Одним із визначальних чинників динамічного розвитку сучасного сільського господарства в світі є ефективна система агрострахування. Цей інструмент управління ризиками сільськогосподарського виробництва цілком і повністю визнається та підтримується Світовою організацією торгівлі, оскільки базується виключно на ринкових засадах. В Україні агрострахуванню теж приділяється значна увага в контексті відродження та розвитку сільського господарства, що неодноразово декларувалося в нормативно-правих документах. Однак результати дослідження сучасного стану сільськогосподарського страхування в Україні переконують, що на практиці реалізовано лише незначну частину його потенціалу. Серед основних причин, що гальмують розвиток агрострахування, слід назвати недосконалу законодавчу базу, нерозвинену інфраструктуру ринку сільськогосподарського страхування, незадовільний фінансовий стан виробників сільськогосподарської продукції, відсутність регулярної та достатньої бюджетної підтримки, обмежений асортимент страхових продуктів тощо. На наш погляд, істотною перешкодою також є непрозорі умови агрострахування, які пропонуються страховими компаніями Укра-

їни. Як наслідок, агростраховання часто сприймається виключно як засіб для отримання банківського кредиту, що призводить до нарощування обсягів фіктивного страхування.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В економічній літературі проблематиці агростраховання та страхування врожаю сільськогосподарських культур зокрема приділяється значна увага з боку науковців і фахівців. На досить глибокому рівні вивчено такі питання, як роль сільськогосподарського страхування в системі методів управління агроризиками, нормативно-правові та історико-правові аспекти страхування врожаю сільськогосподарських культур, державна підтримка агростраховання, а також можливості використання зарубіжного досвіду в контексті розбудови вітчизняної системи сільськогосподарського страхування. Вирішенню зазначених вище проблем присвятили праці такі науковці та фахівці, як О.Д. Василик, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, О.А. Коваль, Т.В. Куліш, П.А. Лайко, С.А. Навроцький, О.Ю. Ничипорук, С.С. Осадець, С.Д. Пушчак, Р.П. Смоленюк, Р. Шинкаренко, А.С. Шолойко, О.М. Шпичак, Я.П. Шумелда та ін. Поряд із цим на сьогодні не вистачає комплексних досліджень умов проведення страхування врожаю сільськогосподарських культур страховими компаніями України в розрізі основних страхових продуктів.

Метою статті є аналіз основних умов страхування врожаю сільськогосподарських культур на прикладі страхових компаній України задля виявлення проблем у цій сфері та розробки практичних рекомендацій щодо їх вирішення.

Аналіз вітчизняної практики страхування врожаю сільськогосподарських культур проведемо на основі даних шести страхових компаній України, а саме: ВАТ НАСК «Оранта», ЗАТ «Страхова група «ТАС», ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія», ЗАТ «АСК «ІНГО Україна», ВАТ «Страхова компанія «НОВА», СК «Іллічівська», серед яких перші дві є постійними лідерами на ринку агростраховання.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи специфіку добровільної форми, страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні проводиться відповідно до правил кожної страхової компанії, які затверджуються Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України. Перелік документів, які страхувальники подають до страхової компанії для укладання договору страхування врожаю сільськогосподарських культур, є приблизно однаковим для всіх страховиків, однак істотно відрізняється залежно від обраного страхового продукту.

Найбільш стандартизованим і повним являється перелік документів, необхідний для укладання договору комплексного страхування врожаю сільськогосподарських культур: (1) заява про страхування; (2) акт огляду посівів представником страховика або незалежним експертом; (3) технологічна карта вирощування сільськогосподарської культури; (4) карта-схема сівозмін на території вирощування культури; (5) бухгалтерські документи, що підтверджують вартість урожаю. Страховики також можуть вимагати інформацію про характер виробничої діяльності страхувальника або інші документи, необхідні для оцінки ступеня ризику, ідентифікації та вартості предмету договору страх-

ування. Якщо сільгоспвиробник має намір застрахувати врожай сільськогосподарських культур за індексом врожайності, то для укладання договору подається лише заява; при цьому передстраховий огляд посівів не проводиться.

Термін дії договору страхування врожаю сільськогосподарських культур відрізняється залежно від типу культур: для ярових – від моменту появи сходів і до кінця строку збирання врожаю; для озимих культур – від моменту відновлення весняної вегетації і до кінця строку збирання врожаю. Зазначимо, що у випадку страхування озимих зернових культур протягом повного виробничого циклу страхувальник може самостійно обрати один з трьох строків дії договору (на весь цикл виробництва, на період перезимівлі або весняно-літній період) [1]. Цікаво, що в багатьох країнах світу практикується страхування сільськогосподарських культур до моменту сівби. Це дає можливість страховим компаніям планувати обсяг страхування та уникнути «недобросовісних» заявок, а виробникам сільськогосподарської продукції – отримати вищий рівень страхового захисту від впливу несприятливих погодних умов (видування насіння, неповнота сходів через осінню посуху та ін.). В Україні ж страхові компанії пропонують страхування врожаю сільськогосподарських культур після появи сходів, що має певні негативні наслідки для страхувальників. Так, восени 2009 року сходи озимого ріпаку через осінню посуху були недостатньо розвиненими, що не дозволило багатьом сільськогосподарським виробникам застрахувати посіви цієї культури [2, с. 32].

Терміни початку та закінчення збирання врожаю застрахованої сільськогосподарської культури встановлюються діючими агротехнічними нормами для цієї культури у відповідному регіоні. Договір страхування врожаю набуває чинності з моменту надходження страхового платежу на поточний рахунок чи до каси страховика. Договори більшості страхових компаній України містять уточнення щодо терміну їх закінчення. Наприклад, договори страхування врожаю сільськогосподарських культур ВАТ НАСК «Оранта», ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія», ВАТ «Страхова компанія «НОВА» діють до кінця строку збирання врожаю застрахованої культури, але не пізніше 20 дня, наступного за датою початку збиральних робіт відповідної сільськогосподарської культури [3–5]. Водночас у страхових договорах ЗАТ «АСК «ІНГО Україна» і ЗАТ «Страхова група «ТАС» таке уточнення відсутнє [6; 7].

Порівняльний аналіз договорів і правил страхування врожаю сільськогосподарських культур ВАТ НАСК «Оранта», ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія», ВАТ «Страхова компанія «НОВА», ЗАТ «АСК «ІНГО Україна», ЗАТ «Страхова група «ТАС», СК «Іллічівська» засвідчив використання страховиками України однакових підходів до визначення об'єкта та предмета страхування за цим видом страхування [3–8].

Об'єктом страхування при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур є майнові інтереси страхувальника, що не суперечать законодавству України, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майбутнім урожаєм сільськогосподарських культур, який належить страхувальнику або зна-

ходиться в його розпорядженні на правах оренди (користування). Предметом страхування врожаю сільськогосподарських культур виступає майбутній врожай сільськогосподарських культур. Як правило, на страхування не приймаються: (1) посіви культур, що висіваються на зелене добриво, природні та культурні пасовища; (2) посіви культур, які висівались страхувальником три останні роки підряд, але жодного року від них не отримано врожаю через повну загибель (знищення); (2) посіви (посадки) сільськогосподарських культур, що знаходяться в зоні, якій загрожують обвали, зсуви, повені та інші стихійні явища, з моменту оголошення у встановленому порядку про таку загрозу відповідними органами нагляду.

Страховим випадком при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур визнається заподіяння прямих збитків майновим інтересам страхувальника, пов'язаних з неотриманням (повна загибель) або недоотриманням (пошкодження, часткова загибель) врожаю сільськогосподарських культур у результаті настання страхових ризиків. Під повною загибеллю сільськогосподарської культури слід розуміти знищення або пошкодження більш ніж 70% рослин на ділянці, на якій спостерігалась дія страхових ризиків. Зокрема таке уточнення міститься в договорах ВАР НАСК «Оранта» та СК «Іллічівська» [3; 8]. Факт настання події, що може бути визнана страховим випадком, має бути підтверджений Українським гідрометеорологічним центром, Головною державною інспекцією захисту рослин, Міністерством надзвичайних ситуацій та ін.

До табл. 1 [3; 4; 6; 8] зведено страхові ризики при комплексному страхуванні врожаю сільськогосподарських культур, більш-менш стандартизований перелік яких пропонують страхові компанії України.

Перелік страхових ризиків, поданий в табл. 1, міститься в договорах страхування врожаю сільськогосподарських культур ВАР НАСК «Оранта», ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія», СК «Іллічівська», [3; 4; 8]. Натомість у страховому договорі ЗАТ «Страхова група «ТАС» відсутні такі страхові ризики як землетрус, буря та ураган, а їх загальний перелік доповнено ризиками вимокання та випрівання [7]. ЗАТ «АСК «ІНГО Україна» теж пропонує страховий захист від випрівання сільськогосподарських культур [6].

Результати аналізу договорів і правил страхування врожаю сільськогосподарських культур зазначених вище страхових компаній України дозволяють зробити такі узагальнення. По-перше, договори більшості страхових компаній України містять розшифрування всіх страхових ризиків, що, на наш погляд,

є позитивним явищем. У той же час в окремих випадках має місце надмірна деталізація деяких ризиків, унаслідок чого істотно знижується рівень страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції. Так, ЗАТ «Страхова група «ТАС» стосовно ризику вимерзання встановлено рівень зниження температури (16–17 градусів нижче нуля за Цельсієм для озимої пшениці та озимого жита [7]). Це означає, якщо посіви сільськогосподарської культури вимерзнуть при вищій температурі, ніж зазначена в договорі, страхувальник не отримає відшкодування, хоча фактично втратить майбутній урожай. По-друге, в частині визначення страхових ризиків якіснішими є договори страхування врожаю сільськогосподарських культур, які пропонують страховики-лідери в цій сфері, тоді як страхові договори інших компаній мають серйозні недоліки. Останнє зауваження стосується ВАР «Страхова компанія «НОВА», договори якої міститься обмежений перелік страхових ризиків (зокрема відсутній ризик протиправних дій третіх осіб, який до того ж знаходиться серед винятків, при настанні яких страхові виплати не здійснюється). Хоча в договорі ВАР «Страхова компанія «НОВА» передбачено інші додаткові страхові ризики, наприклад, надмірні опади, що перешкоджають зібрати врожай, однак розшифрування цього ризику відсутнє, до речі, як і багатьох інших, що дає підстави назвати розшифрування ризиків вибірковою [5].

При індексному страхуванні врожаю сільськогосподарських культур (практикують ВАР «Страхова компанія «НОВА», ЗАТ «Страхова група «ТАС» [5; 7]) страховим випадком є понесення збитків, які виникли внаслідок прямої дії страхових ризиків і призвели до зниження рівня середньої врожайності в районі області України нижче рівня страхового покриття, вказаного в договорі страхування. Слід зауважити, що індексні страхові продукти зі страхування врожаю сільськогосподарських культур пропонують ширший перелік страхових ризиків, ніж при класичному страхуванні, оскільки містять таке доповнення як «будь-які стихійні чи погодні явища згідно класифікації Державного комітету України по гідрометеорології, які можуть призвести до зниження середньої врожайності в районі області України». Найповніший перелік страхових ризиків має місце в договорах ЗАТ «Страхова група «ТАС» і СК «Іллічівська» [7; 8], тоді як у страховому договорі ВАР «Страхова компанія «НОВА» відсутній ризик впливу шкідників (масове розмноження шкідників рослин, пошкодження комахами, гризунами та птахами) [5], що підтверджує попередній висновок.

Як відомо, існують події чи ризики, які не можуть бути визнані страховим випадком і при настанні яких страхове відшкодуван-

Таблиця 1. Страхові ризики при комплексному страхуванні врожаю сільськогосподарських культур в Україні

Група ризиків	Перелік ризиків
1	2
Природно-кліматичні ризики	Заморозок, ожеледь, вимерзання, град, удар блискавки, землетрус, земельний зсув, земельний або земельно-водний сіль, лавина, пожежа (крім лісової), буря, ураган, буря, злива, повінь, паводок; посуха або зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню
Ризики впливу шкідників, виробничо-технічні та невиробничі ризики	Епіфітотійний розвиток хвороб рослин, епіфітотійне розмноження шкідників рослин, вторинні хвороби рослин унаслідок усіх вище перерахованих ризиків, протиправні дії осіб, що виражаються у крадіжках, хуліганських діях стосовно рослинницьких насаджень, руйнуванні покриттів (несучих конструкцій) теплиць, парників, оранжерей

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ня не здійснюється. Результати дослідження цього аспекту на прикладі страхових компаній України свідчать, що такі винятки є переважно однаковими (табл. 2 [3–8]).

Хоча існує певний стандартний набір винятків зі страхування врожаю сільськогосподарських культур, які практикуються більшістю страховиків України, окремі компанії (наприклад, ВАТ «Страхова компанія «НОВА» [5]) доповнили цей перелік деякими власними пунктами (зокрема недобір урожаю при звичайних для даної місцевості природних умовах). Ці виключення є не лише незрозумілими, а й, на нашу думку, такими, що істотно обмежують можливості отримання страхувальниками страхового відшкодування.

Страхування врожаю сільськогосподарських культур на основі індексу врожайності має значно менший перелік виключень зі страхових випадків. Так, договір індексного страхування СК «Іллічівська» такого пункту взагалі не містить [8], а ЗАТ «Страхова група «ТАС» страховим випадком не вважає збитки, понесені страхувальником унаслідок: (1) військових дій або заходів, громадянської війни, народних хвилювань, заколотів, терористичних актів; (2) дії радіації чи радіоактивних речовин, застосування будь-якої зброї; (3) ревізиції, конфіскації та інших дій з позбавлення власників врожаю сільськогосподарських культур та ін. [7].

Страхова сума при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур визначається окремо по кожній культурі за формулою (1) [3–8]:

$$CC = C \times \Pi \times V_{cp} \quad (1)$$

де CC – страхова сума;

C – ціна узгодженої зі страхувальником вартості метричної одиниці врожаю застрахованої сільськогосподарської культури, грн.;

Π – площа сільськогосподарської культури, яка приймається на страхування, га;

V_{cp} – середня врожайність сільськогосподарської культури в господарстві (районі) за попередні п'ять років, ц/га.

Важливим моментом є визначення ціни метричної одиниці майбутнього врожаю сільськогосподарської культури. Згідно з правилами ВАТ НАСК «Оранта», ЗАТ «АСК «ІНГО Україна», СК «Іллічівська» вона визначається як ціна, що склалася в господарстві страхувальника (районі, регіоні) за останній рік, або закупівельна чи заставна ціна, встановлена Урядом України; для кормових культур – може братися планова або середня фактична (за останні три роки) собівартість продукції, що сформувалася в районі або регіоні; при страхуванні майбутнього врожаю особливо цінних сортів і культур – ціна майбутнього врожаю за домовленістю сторін [3; 6; 8].

У правилах страхування врожаю сільськогосподарських культур ЗАТ «Страхова група «ТАС» стосовно ціни метричної одиниці майбутнього врожаю міститься уточнення, а саме: ціна метричної одиниці врожаю культур, на продукцію яких встановлені біржові, договірні або ринкові ціни визначається як середня ціна, що склалася у страхувальника (в господарстві, районі, регіоні – береться нижча з них) за останні три роки. При цьому, якщо за три

Таблиця 2. Винятки зі страхових випадків та обмеження страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні

Назва страхової компанії	Винятки зі страхових випадків та обмеження страхування
1	2
ВАТ НАСК «Оранта», ЗАТ «АСК «ІНГО Україна», ЗАТ «Страхова група «ТАС», ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія», ВАТ «Страхова компанія «НОВА», СК «Іллічівська»	<ul style="list-style-type: none"> захворювання рослин, якщо їх поширення не визнане епіфітотією; вторинні хвороби, якщо вони не спричинені вище перерахованими страховими ризиками; вплив ядерного вибуху, радіації чи радіоактивного зараження; техногенні аварії, будь-які забруднення або зараження навколишнього середовища; воєнні дії, а також маневри чи інших військові заходи; громадянські війни, народні заворушення чи страйки, локаути, конфіскації, арешти, націоналізація, терористичні акти; вилучення або знищення застрахованого майна за розпорядженням державних органів; невиконання (або часткового виконання) страхувальником умов і строків технологічної карти, інших агротехнічних правил і вимог агротехніки; невиконання (або часткового виконання) страхувальником рекомендацій страховика або уповноваженого ним експерта, правил і приписів органів пожежного нагляду, енергонагляду, інших компетентних органів у встановлені строки; порушення страхувальником, його представником, членами його сім'ї, а також найманими працівниками встановлених правил зберігання вогнебезпечних та вибухонебезпечних речовин і предметів, або інших правил експлуатації, визначених для інших категорій майна
ЗАТ «Страхова група «ТАС», ВАТ «Страхова компанія «НОВА»	<ul style="list-style-type: none"> страхувальник зорав загиблі посіви озимих сільськогосподарських культур, або провів пересівання (підсів), або допустив випас худоби на загиблих посівах, і склав відповідний акт списання загиблих культур без відома страховика та до проведення страховиком огляду загиблих культур і складання страхового акта
ЗАТ «Страхова група «ТАС»	<ul style="list-style-type: none"> страхувальник створював перешкоди страховику при визначенні причин та обставин загибелі застрахованих озимих сільськогосподарських культур, характеру і розміру збитку; подія, що мала місце, може бути не визнана страховим випадком та виплата страхового відшкодування не здійснюється в інших випадках, передбачених чинним законодавством України
ВАТ «Страхова компанія «НОВА»	<ul style="list-style-type: none"> якщо збиток стався в таку пору року, коли за агротехнічними умовами даної місцевості в цьому році врожай культури повинен бути вже зібраним; недобір урожаю при звичайних для даної місцевості природних умовах; пошкодження, знищення або розкрадання всього врожаю або його частини внаслідок протиправних дій страхувальника (його представників) або третіх осіб

роки ціни змінились більше ніж на 10% – у розрахунок береться ціна за останній рік [7]. ВАТ «Страхова компанія «НОВА» як один з варіантів визначення ціни одиниці врожаю пропонує використовувати спот-ціну метричної одиниці застрахованого врожаю сільськогосподарської культури, що діє на організованому аграрному ринку на момент укладення договору [5].

Специфіка визначення страхової суми при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур полягає в тому, що страхові компанії України встановлюють обмеження в розмірі страхової суми. Так, у переважній більшості випадків страхова сума визначається в розмірі не більше 70–80% вартості майбутнього врожаю (рівень страхового забезпечення або коефіцієнт страхового покриття). Натомість мінімальні та максимальні розміри відповідальності страхової компанії правилами страхування не обмежуються, що означає право договірних сторін визначати цей показник самостійно.

Якщо страхова компанія застосовує коефіцієнт страхового забезпечення, то для розрахунку страхової суми використовується формула (2) [3–8]:

$$CC = (Ц \times П \times V_{сп}) \times K_{сз}, \quad (2)$$

де $K_{сз}$ – коефіцієнт страхового забезпечення.

Договором страхування може передбачатися додаткова страхова сума на відшкодування господарству додаткових доцільних витрат на підсів чи пересів або на заходи щодо запобігання та зменшення збитків.

При індексному страхуванні страхова сума визначається згідно з формулою (3) [4; 5; 7; 8]:

$$CC = (Ц \times П \times Стр.В.) \times K_{сз}, \quad (3)$$

де $Стр.В.$ – страхова врожайність, ц/га.

Страхова врожайність – розрахований страховиком кількісний показник урожайності сільськогосподарської культури з 1 га посівної площі для району області України. Цей показник визначається для кожного району області України до укладання договору страхування на основі середньої врожайності, яка складалася в районі області України в кожному з останніх п'яти (шести, семи, восьми, дев'яти, десяти, п'ятнадцяти, двадцяти, двадцяти п'яти, тридцяти) років на основі даних, оприлюднених Державним комітетом статистики України.

Страхова врожайність розраховується за формулою (4) [4; 5; 7; 8]:

$$Стр.В. = \frac{(CP.B._1 + CP.B._2 + CP.B._3 + \dots + CP.B._n)}{n}, \quad (4)$$

де $CP.B._1 - CP.B._n$ – середня врожайність у районі області в кожному з років;

n – кількість років, за які страховиком вибирається статистична інформація, опублікована Державним комітетом статистики України, для розрахунку страхової врожайності.

За договором страхування врожаю сільськогосподарських культур, окрім індексного, може встановлюватися безумовна франшиза у відсотковому відношенні до страхової суми по кожній застрахованій культурі.

При страхуванні врожаю сільськогосподарських культур конкретний розмір страхового тарифу та відповідно страховий платіж визначаються за згодою сторін на підставі базових тарифів з урахуванням факторів, які можуть впливати на ступінь ризику настання страхових випадків. На величину страхових тарифів впливають тип сільськогосподарської культури, вид і розмір франшизи, область і район України, коефіцієнт страхового забезпечення. Додатковими істотними факторами можуть бути досвід роботи керівника та агронома, фінансові результати діяльності підприємства, технологія виробництва, територіальні та технологічні особливості виробництва, період страхування та інші фактори, за яких можуть застосовуватись підвищувальні (від 1,0 до 10) чи знижувальні (від 1,0 до 0,1) коефіцієнти. У табл. 3 [9] перераховано коригуючі коефіцієнти, які застосовуються до базових страхових тарифів при страхуванні озимої пшениці протягом повного аграрного циклу.

При індексному страхуванні врожаю сільськогосподарських культур величина тарифу є фіксованою та залежить від типу культури, району області та страхового покриття, яке пропонується страховою компанією. На жаль, через громіздкість таблиці зі страховими тарифами окремих страхових компаній України в статті відсутні. Проте результати їх порівняльного аналізу (за договорами індексного страхування врожаю сільськогосподарських культур) дозволяють зробити такі висновки. По-перше, страхові компанії України пропонують різне страхове покриття (наприклад, СК «Іллічівська» в межах 25–70% [8], ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія» – 50–80% [4] тощо). По-друге, деякі страховики, зокрема ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія», встановлюють надто укрупнені базові страхові тарифи, які в кожному конкретному випадку можуть бути скориговані; при цьому розмір коригуючих коефіцієнтів коливається від 1 до 7 [4]. Окрім того, в окремих випадках страхові компанії (наприклад, ВАТ «Страхова компанія «НОВА» [5]) не надають інформацію про початковий розмір страхових тарифів за базовими сільськогосподарськими культурами та районами областей України, що свідчить про існування серйозних прогалин у цій сфері.

Таблиця 3. Коригуючі коефіцієнти до базових страхових тарифів при страхуванні озимої пшениці протягом повного аграрного циклу в Україні

Умовне позначення коефіцієнта	Підстава для застосування коригуючого коефіцієнта	Значення коефіцієнта
1	2	3
$K1$	Під час урегулювання збитків страховальник прийняв рішення про проведення оцінки фактичної врожайності шляхом механічного збору врожаю	1–1,2
$K2$	Страховальник подав заявку на страхування в період 1–15 листопада	1–1,1
$K3$	Страховальник подав заявку на страхування до 15 жовтня	1–0,9
$K4$	На страхування приймається весь масив озимої пшениці в господарстві	1–0,9
$K5$	Страховальник прийняв рішення про внесення страхової премії більш ніж одним платежем	1–1,1

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідження базових страхових тарифів ВАН НАСК «Оранта» при страхуванні врожаю озимих зернових, ярових зернових і зернобобових культур, ріпаку, цукрового буряку та соняшнику в різних областях України дозволило з'ясувати, що найвищі страхові тарифи при страхуванні врожаю озимих зернових культур характерні для таких ризиків як заморозок, ожеледь, вимерзання (складає від 4,5% у Чернівецькій області до 7% у Вінницькій); ярових зернових і зернобобових – посуха та град; ріпаку – заморозок, ожеледь, вимерзання (від 5,9% у Чернівецькій області до 9,2% у Вінницькій); цукрового буряку – град; соняшнику – протиправні дії третіх осіб (5%) та посуха (приблизно 4,2%) [3].

Базові страхові тарифи у ВАН НАСК «Оранта» розраховано за умови, що страхова сума дорівнює вартості врожаю сільськогосподарських культур. Якщо страхова сума встановлюється в межах 70 – 80% вартості врожаю, а договір містить безумовну франшизу в розмірі 20–30% від страхової суми (що є найбільш популярними умовами страхування), то страхові тарифи будуть значно меншими. Так, при франшизі 30% і страховій сумі, що дорівнює вартості врожаю сільськогосподарських культур, тарифи для ярих зернових дорівнюватимуть 4,7–6,8% [10]. У табл. 4 [3] наведено коригуючі коефіцієнти залежно від розміру франшизи, які застосовуються у ВАН НАСК «Оранта» до ставки базових страхових тарифів.

Страхування за базовими страховими тарифами без франшизи є досить дорогими для страхувальників, тому на практиці широко використовуються умови, які передбачають франшизу та страхову суму, що встановлюються в певному співвідношенні до вартості врожаю (пропорційне страхування). Приміром, ЗАТ «Страхова група «ТАС» пропонує страхування врожаю озимих культур при страховій сумі в розмірі 80% вартості врожаю та франшизі 30% від страхової суми за тарифами 4,5–7,5% [7].

Таким чином, ознайомлення з вітчизняною практикою страхування сільськогосподарських культур свідчить, що страхові тарифи визначаються індивідуально в кожному окремому випадку звернення сільгоспвиробника до страхової компанії. Базові ставки є приблизними та можуть істотно змінюватися, зокрема в ході їх щорічного коригування (наприклад, унаслідок літньої посухи 2010 року страховики планують підвищити ставку тарифу на ризик «посуха»).

Звичайно, суб'єктивний підхід до визначення страхових тарифів при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур дозволяє максимально врахувати специфіку та ризики діяльності виробників сільськогосподарської продукції і захистити страховика від прийняття на себе зайвих ризиків, що сприяє його фінансовій стабільності. Проте досить часто страховики зловживають таким підходом до співпраці з аграріями, не надаючи останнім навіть базових стандартних ставок страхових тарифів. Такий стан речей, на жаль, характерний для більшості страхових компаній України, в

результаті чого ефект індивідуального підходу до кожного клієнта повністю нівелюється їх дезорієнтацією, причому не лише існуючих, а й потенційних страхувальників. Не сприяє прозорості відносин у цій сфері застосування деякими страховиками одночасно франшизи та коефіцієнта страхового забезпечення, що ускладнює розуміння сільськогосподарськими виробниками страхових продуктів, а отже, викликає недовіру до них.

При страхуванні врожаю сільськогосподарських культур страхова премія розраховується як і для інших видів страхування шляхом множення страхової суми на страховий тариф. Правилами страхування ВАН НАСК «Оранта» передбачається внесення страхувальником страхового платежу одноразово в строк, зазначений у договорі [3], а ЗАТ «Страхова група «ТАС» при укладанні договору страхування врожаю сільськогосподарських культур на термін не менше одного року дозволяє вносити страхові платежі декількома частинами (але не більше трьох), перша з яких сплачується під час укладання страхового договору та становить не менше 50%; при цьому розмір річного страхового тарифу збільшується на 10%. Терміни сплати двох інших платежів вказуються в договорі та не можуть перевищувати шість місяців з дня набрання чинності договору страхування [7].

На нашу думку, такі жорсткі вимоги щодо внесення страхових премій при добровільному страхуванні врожаю сільськогосподарських культур знижують інтерес з боку аграріїв до страхування. Тому пропонуємо застосовувати підхід до внесення страхових премій, який існував за обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур та дозволяв страхувальникам сплачувати страхові платежі частинами: перша частина платежу в розмірі 50% вносилася відразу після укладання договору, а друга – не пізніше трьох місяців з початку дії договору.

Важливою умовою страхування врожаю сільськогосподарських культур є визначення розміру збитку, порядок здійснення та розрахунку страхового відшкодування. Під страховим збитком слід розуміти втрату (шкоду), заподіяну майновим інтересам страхувальника, що підлягає відшкодуванню страховиком [1]. Слід зазначити, якщо при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур використовується покриття, то страхова сума, зазначена у договорі страхування, відобразить обсяг страхового захисту; у випадку використання франшизи – вказана в договорі страхова сума не відобразить обсяг захисту (при повній загибелі врожаю страхувальник отримує меншу суму). Збиток у грошовому вимірі розраховується шляхом множення фізичного збитку з одиниці площі на площу посіву та на ціну реалізації, зазначену в договорі страхування; при цьому під фізичним збитком з одиниці площі розуміється різниця між певним гарантованим рівнем врожайності сільськогосподарської культури, зазначеним у договорі страхування (або врожайністю, прийнятою на страхування), та фактично отриманою врожайністю.

Таблиця 4. Коригуючі коефіцієнти базових страхових тарифів ВАН НАСК «Оранта» в 2010 році

Назва показника	Значення показника						
	1	2	3	4	5	6	7
Розмір франшизи, % до страхової суми	до 10	20	30	40	50	більше 50	
Значення коригуючого коефіцієнта	1,3	1,1	1	0,85	0,7	0,6	

Страховому відшкодуванню підлягає лише збиток, спричинений страховою подією, зазначеною в договорі страхування. У випадку настання події, що призвела до збитків виробника сільськогосподарської продукції, страхова компанія за заявою страхувальника встановлює факт настання страхового випадку. Після того як страхова компанія визнала, що подія, яка призвела до втрат, є страховим випадком, вона проводить розрахунок збитку. Розмір прямого збитку, завданого врожаю застрахованих сільськогосподарських культур, визначається за результатами контрольного збирання або шляхом визначення біологічної врожайності.

Після розрахунку розміру збитку визначається розмір страхового відшкодування – грошову суму, що виплачується страховиком при настанні страхового випадку відповідно до умов договору страхування.

Слід звернути увагу, що обсяг страхового відшкодування зазвичай є меншим від страхової вартості предмета страхування і не обов'язково дорівнює розміру збитку. Страхове відшкодування обчислюється як збиток чи частина збитку, завданого предмету страхування страховою подією. Залежно від умов страхування, які пропонує страхова компанія, а саме використання нею страхового покриття чи франшизи, визначається страхова сума та розраховується збиток, що підлягає відшкодуванню. Якщо в договорі страхування використовується франшиза, то страхове відшкодування розраховується як різниця між фактичним збитком та розміром франшизи, а якщо страхове покриття, то як різниця між страховою сумою і вартістю фактично отриманого врожаю.

Особливості розрахунку розміру збитку та порядку здійснення страхового відшкодування в страхових компаніях України полягають у такому [3–8]:

– у ВАТ НАСК «Оранта», СК «Іллічівська», ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія» термін, який надається страхувальнику для повідомлення про настання страхового випадку, складає три дні; в ЗАТ «Страхова група «ТАС», ВАТ «Страхова компанія «НОВА» – два дні; в ЗАТ «АСК «ІНГО Україна» – п'ять днів;

– у ЗАТ «Страхова група «ТАС» розмір страхового відшкодування зменшується до 50%, якщо страхувальник не дотримується агротехнічних вимог щодо вирощування сільськогосподарської культури, протипожежних правил збирання врожаю та інструкцій відповідних органів нагляду. Вважаємо такий підхід справедливим, оскільки він стимулює страхувальників ставитися до своєї діяльності більш відповідально;

– у ЗАТ «АСК «ІНГО Україна» обмеження терміну виплати страхового відшкодування при необхідності додаткової перевірки причин і з'ясування обставин страхової події складає до 60 календарних днів.

Окремий пункт страхового договору – права та обов'язки сторін при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур. У цілому вони є загальними для більшості страхових компаній України [3–8], а відмінності стосуються, насамперед, порядку виплати страхового відшкодування, про які йшлося вище.

Висновки

Результати аналізу умов проведення страхування врожаю сільськогосподарських культур страховими компаніями України дозволяють виокремити низку проблем у цій сфері, які гальмують розвиток вітчизняного агрострахування. Зокрема, більшість страхових компаній (за виключенням окремих лідерів з сільськогосподарського страхування) мають суттєві прогалини в договорах страхування врожаю сільськогосподарських культур, дезорієнтуючи потенційних страхувальників непрозорими умовами страхування. Крім того, відсутність стандартизованих правил і договорів зі страхування врожаю сільськогосподарських культур і широка варіативність умов його проведення ускладнюють самостійний (без звернення до консалтингових агентств) вибір аграріями надійних страховиків і вигідних страхових продуктів. У цьому контексті також варто відмітити значний перелік страхових ризиків, що суперечить загальносвітовій практиці їх укрупнення; відсутність у договорах окремих компаній розшифровки ризиків (наприклад, ВАТ «Страхова компанія «НОВА», ЗАТ «АСК «ІНГО Україна») та різне трактування їх змісту. На жаль, непрозорим залишається розрахунок страхових тарифів, при цьому одні страховики пропонують страхове покриття, другі – франшизу або те й інше одночасно. Зазначене вище аргументує необхідність більш ретельного допуску на ринок агрострахування страхових компаній, якнайшвидшої стандартизації та формалізації умов страхування врожаю сільськогосподарських культур тощо.

Література

1. Аграрне страхування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.agroins.com.ua/>
2. Шилов М. Як застрахувати озимий ріпак / М. Шилов // The Ukrainian farmer. – 2010. – №8. – С. 32–34.
3. Внутрішня інформація ВАТ НАСК «Оранта».
4. Внутрішня інформація ЗАТ «Українська аграрно-страхова компанія».
5. Внутрішня інформація ВАТ «Страхова компанія «НОВА».
6. Внутрішня інформація ЗАТ «АСК «ІНГО Україна».
7. Внутрішня інформація ЗАТ «Страхова група «ТАС».
8. Внутрішня інформація СК «Іллічівська».
9. Внутрішня інформація Агентства розвитку технологій страхування. Офіційний сайт ВАТ НАСК «Оранта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.oranta.ua/>